

Una difícil decisió a les odes d'Horaci: datiu o ablatiu?

Juan Manuel MARTÍNEZ PEÑARROJA
Universitat Jaume I

1. INTRODUCCIÓ AL PROBLEMA

Sovint ens trobem als textos llatins clàssics amb paraules que, per la seua morfologia, tant podrien haver sigut concebudes per l'autor com a representants d'un datiu com d'un ablatiu (recordem l'acabament en *-is* del datiu i ablatiu plural de l'anomenada «primera declinació», el mateix acabament pel datiu i ablatiu plural de la «segona declinació», o pel datiu i ablatiu singular de la mateixa declinació, *-ibus* pel datiu i ablatiu plural de la «tercera declinació», etc.).¹

2. CAUSES HISTÒRIQUES DE LA IGUALTAT MORFOLÒGICA ENTRE DATIU I ABLATIU

Per a A. Ernout,² el datiu és un cas gramatical, que es limita a indicar la funció de la paraula en la frase; enfront de l'ablatiu, que és un cas amb valor concret i real, i com a tal admet l'ús de preposicions en oposició al datiu, que no les admet.

La mateixa paraula *Datiu* ja indica el seu valor: a qui o a quina cosa està destinat un objecte. L'ablatiu, per la seua banda, representa a la vegada l'ablatiu indoeuropeu, l'instrumental i, en part, el locatiu.

Antigament, i deixant de banda el tema dels pronoms per la seua amplitud, les formes de datiu i d'ablatiu eren ben diferents de les que solem trobar als textos llatins clàssics:

El datiu singular tenia, per a la primera declinació, un acabament en *-ai* (*Fortunai Poblícai*, en *CIL*, IX,1543); per a la segona declinació, en *-oi* (*populoi*, en *Marius Victorinus*, *GL* VI,17K); per a les altres, en *-ei* (*Virtutei*, en *CIL* I2,6; **egnei <igni>*; **senatuwei <senatui>*). Quant a l'ablatiu singular, per

¹ Un bon tractament del tema de la correspondència entre casos i funcions, i les seues ambigüitats, el tenim en MONTEIL, P. (1986): *Eléments de phonétique et de morphologie du latin*, Nathan, Poitiers, pp. 137-40.

² ERNOUT, A. (1974): *Morphologie Historique du Latin*, Klincksieck, París, p. 5.

ala primera, en *-ad* (*sententiad*, en *SC de Bacchanalibus*, 186 a.C.); per a la segona, en *-od* (*preivatod*, en *SC de Bacchanalibus*); quant als temes en *-i* de la tercera declinació, també agafen en principi la *-d*: *-id* (*loucarid* «*lucari*», en *CIL* I3, 401), però per analogia amb els temes consonàntics de la mateixa declinació, amb l'ablatiu en *-e* sense la *-d* (*duce*), algunes paraules acaben prenent aquesta desinència (*classe*); per a la quarta, en *-ud* (*magistratuo*, en *SC de Bacchanalibus*, error del gravador per *magistratud*³); a la quinta declinació es donen diferències de criteri entre A. Ernout i P. Monteil sobre si les evidències que tenim sobre la desinència *-d* són suficients per a admetre un antic ablatiu *-ed*⁴. Per la seua banda, *el datiu i l'ablatiu plural* tenien, per a la primera declinació, acabament en *-eis* <**-a -is* (*soueis* «*suis*», en *CIL* I3,364; cf. gr. *kefalais*; per a la segona declinació, en *-eis* <*-oes* < **-o -is* (*agreis*, en una inscripció d'època republicana; *privicioes* «*privis*», conservada per l'abreviador de Fest, 224, 1; cf. gr. *lógois*; per a les altres declinacions, en *-bus*.

Per tant, veem que els exemples dubtosos entre datiu ò ablatiu, que de vegades trobem als textos llatins clàssics, pel que fa al plural, ja tenien en èpoques anteriors el mateix problema, ja que hi havia una mateixa desinència per als dos casos llatins. En canvi, al singular, l'ambigüitat clàssica és tan sols el resultat d'una evolució:

datiu singular de la segona declinació: *-oi* > *-o*

ablatiu singular de la mateixa: *-od* > *-o*

datiu singular dels temes en *-i* de la tercera: **-ei* > *-i*

abl. sing. d'algunes paraules⁵ en *-i* de la 3^a: *-id* > *-i*

Per descomptat que aquestes formes són resultat de diverses evolucions des de l'indoeuropeu i, d'altra banda, es van veure sotmeses al sincretisme dels casos fins a la pràctica desaparició del sistema flexional a les llengües romàniques, però no és aquest el tema del present article, que només pretén mostrar que, de vegades, no és tan ràpida i senzilla la decisió davant un cas d'ambigüitat entre datiu-ablatiu.

3. EXEMPLES DE DUBTE ENTRE DATIU I ABLATIU

A les Odes d'Horaci,⁶ per exemple, trobem diversos casos d'aquesta ambigüitat amb els verbs *deripio*, *eripio*:

³ ERNOUT, A.: *Morphologie Historique du Latin*, Klincksieck, París, 1974, pàg. 64

⁴ ERNOUT, A.: *Morphologie Historique du Latin*, Klincksieck, París, 1974, pàg. 71 / MONTEIL, P.: *Éléments de phonétique et demorphologie du latin*, Nathan, Poitiers, 1986, pàg. 208 (tots els exemples d'aquest apartat són citats per aquests dos autors).

⁵ ERNOUT, A.: *Morphologie Historique du Latin*, Klincksieck, París, 1974, pàgs. 52-3.

⁶ Edició crítica d'Oxford Classical Texts, 1986

- 1) I,9,23-4 (*lacertis aut digito*)
- 2) III,5,20 (*militibus*)
- 3) III,28,7 (*horreo*)
- 4) IV,15,7 (*superbis postibus*)
- 5) II,17,22-3 (*impio ... Saturno*)
- 6) IV,8,25 (*Stygiis fluctibus*)

4. DOTACIÓ DE CONTEXT I TRADUCCIÓ COM A DATIU I COM A ABLATIU

Procedim en primer lloc a explicar el context en què apareixen i a donar una traducció, que en alguns casos serà diferent, segons si considerem que som davant un datiu o un ablatiu. En aquest punt seguim el mètode de M. Martínez a la seua tesi doctoral⁷:

1) I,9,23-4 *lacertis aut digito* (Horaci aconsella Taliarc de disfrutar el moment present i l'amor):

*pignusque dereptum lacertis
aut digito male pertinaci.*

-com a datiu: «... i la peça arrabassada als seus braços o al seu dit, el qual no es sap resistir».

-com a ablatiu: «... i la peça arrabassada dels seus braços o del seu dit, el qual no es sap resistir».

2) III,5,20 *militibus* (Horaci fa parlar Règul, a qui fa vergonya el combat tan poc valent que han fet els romans enfront dels cartaginesos):

*... 'signa ego Punicis
adfixa delubris et arma
militibus sine caede' dixit
'derepta uidi; ...*

- com a datiu: « va dir: 'jo en persona he vist els estendards penjats als temples cartaginesos i les armes arrabassades als soldats sense estar morts' »

- com a ablatiu: « va dir: 'jo en persona he vist els estendards penjats als temples cartaginesos i les armes arrabassades dels soldats sense estar morts' ».

3) III,28,7 *horreo* (Horaci demana a la citarista Lide que porte bon vi):

*parcis deripere horreo
cessantem Bibuli consulis amphoram.*

- com a datiu: «et resisteixes a arrabassar-li al celler l'àmfora ociosa de l'època

⁷ Martínez, M.: *La Esfera semántico-conceptual del dolor en Sófocles*, Tesi, Universitat Complutense, Madrid, 1981, vol. I, pàg. 184-6; 191 ss.

5. INTERPRETACIONS I CLASSIFICACIONS DE LES DIVERSES SINTAXIS LLATINES SOBRE AIXÓ

M. Bassols⁸ denomina el datiu que pot anar amb aquest tipus de verbs «dativo separativo» i ens diu que és d'ús freqüent als períodes arcaic (des de meitat del s. III fins a l'any 100 aproximadament) i postclàssic (dos primers segles d.C. a partir de la mort d'August, any 14 d.C.), però que *quasi no se'n troben exemples al període clàssic* (període comprés entre aquells dos). Tinguem en compte que la vida d'Horaci s'estén des de l'any 65 a.C. fins al 8 a.C., per tant en ple període clàssic, en el qual, segons Bassols, rarament es troben exemples de «dativo separativo», encara que açò no és cap garantia completament segura que Horaci no l'emprara en algun dels exemples citats. D'altra banda, diu Bassols que l'altra alternativa a l'ús del «dativo separativo» és l'ús d'«*ab + ablatiu*», encara que A. Ernout - F. Thomas⁹ citen un exemple de Ciceró amb ablatiu sense preposició (*Brutus* 90: *se... eripiunt flamma*). Quant a aquest tipus de datiu, aqueixos mateixos autors¹⁰ el denominen «datifd'attribution» i l'inclouen dins el mateix grup on hi ha verbs amb sentit contrari, com per exemple *do*, cosa que coincideix amb l'opinió de L. Rubio,¹¹ per a qui la noció de «separació» només es troba a la semàntica verbal i no al datiu, el qual, tant en verbs tipus *eripio* com en verbs tipus *do*, marca «l'interessat».

També hem de desfer el «mite» que el datiu és «el cas de la persona», basant-se en el qual es podria afirmar que, dels sis exemples que tractem al present article, només els números 2 (*militibus*) i 5 (*impio Saturno*) van en datiu, ja que evoquen representacions humanes. En efecte, el mateix L. Rubio¹² admet que «l'ésser interessat» que va en datiu pot ser tant una persona com una cosa; encara que, en aquest últim cas, ho interpretariem com a una personificació, i cita¹³ una construcció molt clara: *silici scintillam excudere* «treure-li una espurna a la pedrenyera» (Vergili, *Eneida*, 1,174).

Per tant, de les nostres consultes a les sintaxis llatines, no podem treure conclusions definitives pel que fa als exemples citats. L'única cosa que podem concloure és que, estadísticament, segons hem vist en M. Bassols, *no és probable que es tracte de datius*, perquè són exemples del període clàssic, encara que resta un xicotet marge d'errada. Haurem de recórrer a altres mitjans per tal de, o bé reduir aqueix marge tant com puguem, o bé evidenciar que són ablatius com a «l'excepció que confirma la normativa».

⁸ Bassols, M.: *Sintaxis Latina*, CSIC, Madrid, 1983, vol. I, pp.107-8

⁹ Ernout, A. - THOMAS, F.: *Syntaxe Latine*, Klincksieck, París, 1984, p.70

¹⁰ Ernout, A. - THOMAS, F.: *Syntaxe Latine*, Klincksieck, París, 1984, pp. 62-3

¹¹ Rubio, L.: *Introducción a la Sintaxis Estructural del Latín*, Ariel, Barcelona, 1982, p. 150

¹² Rubio, L.: *Introducción a la Sintaxis Estructural del Latín*, Ariel, Barcelona, 1982, p. 142

¹³ Rubio, L.: *Introducción a la Sintaxis Estructural del Latín*, Ariel, Barcelona, 1982, p. 150

6. SOLUCIONS ALS EXEMPLES CONCRETES APORTADES PELS FILÒLEGS (COMENTARISTES, TRADUCCIONS I DICCIONARIS)

Si fem una ullada a l'opinió dels comentaristes de les odes d'Horaci, trobem que D. Bo¹⁴ creu que només els exemples amb el verb eripio (*impio... Saturno i Stygiis fluctibus*) són clars datius, mentre que en els exemples amb el verb *deripio* som davant casos ambigus. F. Plessis - P. Lejay - E. Galletier¹⁵, per la seua banda, donen suport a D. Bo en l'opinió que l'exemple 3 (*impio Saturno*) és un datiu.

Per tant, de les opinions d'aquests dos comentaristes, l'única cosa que queda prou clara és que *impio Saturno* es perfila com a datiu (cosa que seria una raresa dins el període clàssic, com ja hem vist a la sintaxi de M. Bassols).

També seria interessant fer una comparació de les distintes traduccions que han donat els autors de diferents països en aquests passatges. Açò és el que M. Martínez¹⁶ anomena «anàlisi contrastivo». Hem escollit els següents cinc autors, la traducció dels quals ens sembla que té un alt grau de científicitat: C. E. Bennett,¹⁷ F. Villeneuve,¹⁸ A. Cuatrecasas,¹⁹ V. Cristóbal²⁰ i J. Vergés,²¹ encara que si hi ha algun xicotet detall que no ens agrada a la traducció anglesa de C. E. Bennett són les pintellades del llenguatge arcaic que utilitza.

L'objectiu és el de rastrejar a les distintes traduccions fòrmules sintàctiques que ens indiquen que el traductor ha vist clarament al text llatí, o bé un datiu, o bé un ablatiu:

- 1) I,9,23-4 (*lacertis aut digito*)
pignusque dereptum lacertis
aut digito male pertinaci .

- Traducció de C. E. Bennett: «... and the forfeit snatched from her arm or finger that but feigns resistance» (la negreta a les traduccions és meua) .

- Traducció de F. Villeneuve: «... et le gage dérobé à son bras ou à son doigt qui s'obstine peu à résister».

- Traducció de A. Cuatrecasas: «... y la prenda de amor sacada de su brazo o del dedo fingidamente reacio».

¹⁴ Bo, D.: *Q. Horati Flacci Opera (indices grammaticarum)*, Paravia, Nàpols, 1960, pp. 99; 207-8

¹⁵ Horace: *Oeuvres d'Horace*, Georg Olms, Hildesheim, 1966, p. 152

¹⁶ Martínez, M.: *La Esfera semántico-conceptual del dolor en Sófocles*, Tesi, Universitat Complutense, Madrid, 1981, vol. I, pp. 379 ss.

¹⁷ Horace: *Odes and Epodes*, Loeb, Londres, 1988

¹⁸ Horace: *Odes et épodes*, Les Belles Lettres, París, 1981

¹⁹ Horacio: *Obras Completas*, Planeta, Barcelona, 1986

²⁰ Horacio: *Epodos y Odas*, Alianza, Madrid, 1985

²¹ Q. Horci Flac: *Odes i Epodes*, (2 vol.), Fundació Bernat Metge, Barcelona, 1978

- Traducció de V. Cristóbal: «... y la prenda arrancada a sus brazos o a su dedo, que apenas ofrece resistencia».

- Traducció de J. Vergés: «i la penyora arrencada del seu braç o del seu dit no pas gaire obstinat a resistir».

En aquest exemple, la traducció anglesa no ens pot aportar cap dada interessant, ja que utilitza a la traducció un verb (*to snatch*) que no té més construcció sintàctica que «to snatch something from somebody»,²² construcció que ha utilitzat C. E. Bennett a la seua traducció i que no ens pot aportar cap llum sobre si el traductor ha considerat que al text llatí hi havia un datiu, o bé un ablatiu; perquè, en ambdós casos, a la traducció s'empraria la mateixa fórmula sintàctica anglesa.

La traducció de F. Villeneuve ha utilitzat la fórmula *dérober à*. En francès l'única construcció vàlida del verb *dérober* és *dérober quelque chose à quelqu'un*,²³ per la qual cosa tenim la mateixa ambigüitat que a la traducció anglesa.

A. Cuatrecasas utilitza la construcció *sacar algo de alguien*. Aquest autor sí que tenia un altra construcció optativa, *sacar algo a alguien*, que també hauria sigut perfectament correcta i fluïda en castellà. Tenint ben present el que diu A. Cuatrecasas a la seua introducció («nos hemos inclinado por el de la fidelidad más absoluta posible al texto y a la sintaxis del poeta latino»),²⁴ pareix que ell ha vist clar que en aquest cas es tracta d'un ablatiu que marcaria la separació, reflectit amb la utilització a la traducció de la preposició *de*.

Tenim en V. Cristóbal un altre bon instrument per veure reflectida la sintaxi de les Odes d'Horaci, ja que diu a la contraportada de la traducció que la seua versió «ha optado por una *fidel* traducción en prosa de sus significados» (la negreta és meua). Així doncs, ell tradueix *la prenda arrancada a sus brazos o a su dedo*, en lloc de *la prenda arrancada de sus brazos o de su dedo*. Aquesta segona fins i tot és més quotidiana i usual que la primera en castellà, per la qual cosa creem que, si l'autor ha forçat un poc la traducció, tot i disposant d'una altra fórmula més fluïda, ha sigut per tal de reflectir el datiu que ell creu que ha posat Horaci en aquest exemple.

Quant a la traducció catalana de J. Vergés, també ens pot servir per veure la sintaxi llatina reflectida a la traducció, perquè aquest autor diu de manera literal: «he respectat, sempre que ho he pogut fer, els girs i les figures poètiques d'Horaci, amb perill i tot d'ambigüitat quan aquesta ambigüitat també és al'original.»²⁵ Així doncs, la traducció amb la preposició *de* i no amb la

²² segons el *Collins Cobuild English Language Dictionary*, London, 1987

²³ segons la *Grand Larousse Universel*, París, 1986

²⁴ Horacio: *Obras Completas*, Planeta, p. XXX, Barcelona, 1986

preposició *a* ens fa pensar que J. Vergés veu un ablatiu al text llatí.

En conclusió, en aquest exemple, del nostre estudi contrastiu de les traduccions, deduïm que, mentre les traduccions anglesa i francesa ens deixen amb la mateixa ambigüitat que teníem, pareix que A. Cuatrecasas i J. Vergés veuen un ablatiu, enfront de V. Cristóbal que s'inclina clarament pel datiu.

2) III,5,20 (*militibus*)

... ' *signa ego Punicis*

adfixa delubris et arma

militibus sine caede ' dixit

' *derepta uidi* ; ...

- Traducció de C. E. Bennett: «`With mine own eyes,' he said, `have I seen our standards hung up in Punic shrines, and weapons wrested from our soldiers without bloodshed».

- Traducció de F. Villeneuve: «Je les ai vues, dit-il, clouées aux temples puniques, les enseignes et les armes en levées à nos soldats sans coup férir».

- Traducció de A. Cuatrecasas: «`Yo he visto *nuestras enseñas y armas clavadas en los templos de Cartago*`, dijo; '*las he visto arrebatadas a nuestros soldados sin ser abatidos*».

- Traducció de V. Cristóbal: «Dijo: `Yo he visto clavadas en los templos púnicos *nuestras enseñas y las armas arrancadas a nuestros soldados sin derramamiento de sangre*».

- Traducció de J. Vergés: «`Jo he vist', digué, `clavades als temples de Cartago *les ensenyes i les armes arrabassades als nostres soldats sense vessament de sang*'».

La traducció de C. E. Bennett no ens pot ajudar perquè en anglés, l'única construcció possible del verb *to wrest* és *to wrest something from somebody*.²²

Quant a la traducció francesa, s'ha de dir que en francès hi ha quatre possibles construccions amb el verb *enlever*: *enlever quelque chose de quelque part*, *enlever quelque chose à quelqu'un*, *enlever quelque chose à quelque chose* i *enlever quelque'un à quelque'un*.²³ La construcció utilitzada per F. Villeneuve a la seua traducció és *enlever quelque chose à quelque'un*. Com que en francès, com ja hem vist, no és possible la construcció *enlever quel que chose de quelqu'un*, no podem saber per la traducció de F. Villeneuve si aquest autor ha vist al text llatí un datiu o un ablatiu; ja que, en ambdós casos, la construcció utilitzada per a la seua traducció no podria ser altra que *enlever quelque chose à quelqu'un*.

A. Cuatrecasas ha traduït amb la construcció castellana *arrebatat algo a*

²⁵ Q. HORACI FLAC: *Odes i Epodes*, (2 vol.), Fundació Bernat Metge, Barcelona, 1978, vol. I, p. 36

alguien y no amb *arrebatat algo de alguien* («nuestras enseñas y armas... arrebatadas de nuestros soldados»), construcció que també seria perfectament correcta i usual en castellà. Açò ens fa pensar que el traductor ha vist un datiu al text d'Horaci.

Creem que també V. Cristóbal veu un datiu, ja que la construcció que utilitza a la traducció és *arrancar algo a alguien* y no *arrancar algo de alguien*.

També pensem que J. Vergés veu un datiu amb la seua traducció «arrabassades als nostres soldats», enfront de l'altra opció no utilitzada «arrabassades dels nostres soldats».

Com a conclusió podem dir que, en aquest exemple, les traduccions francesa i anglesa no ens ajuden a decidir-nos pel datiu o per l'ablatiu, però les traduccions castellanques i la catalana pareixen reflectir un datiu llatí.

3) III,28,7 (*horreo*):

parcis deripere horreo

cessantem Bibuli consulis amphoram.

- Traducció de C. E. Bennett: «thou delayest to bring from out the store-room a waiting jar that dates from Bibulus' consulship».

- Traducció de F. Villeneuve: «tu hésites à enlever du cellier l'amphore paresseuse datant du consul Bibulus?».

- Traducció de A. Cuatrecasas: «te cuesta sacar de la bodega el ánfora que envejece desde el cónsul Bíbulo».

- Traducció de V. Cristóbal: «te resistes a retirar de la bodega el ánfora que allí reposa, de tiempos del cónsul Bíbulo».

- Traducció de J. Vergés: «¿encara ronsegas a treure del celler l'àmfora que hi reposa d'ençà del consolat de Bíbul?».

La traducció anglesa pareix reflectir un ablatiu que marca la separació, molt destacat amb la locució preposicional «from out».

Quant a la traducció francesa, de les quatre possibles construccions del francès amb el verb *enlever* ja mencionades, la utilitzada en aquest cas és *enlever quelque chose de quelque part*. També hagués pogut utilitzar la fórmula sintàctica *enlever quelque chose à quelque chose*, la qual és perfectament correcta en francès i que ens faria pensar en un datiu. En canvi, l'utilització de la fórmula *enlever quelque chose de quelque part* ens fa pensar en un ablatiu.

La traducció de A. Cuatrecasas («sacar de la bodega») indica simplement un lloc d'on es treu alguna cosa, un lloc *unde*, i per tant un ablatiu.

El mateix podem dir de les traduccions de V. Cristóbal i J. Vergés.

En resum, veiem que els cinc traductors s'inclinen clarament per l'ablatiu.

4) IV,15,7 (*superbis postibus*):

... tua, Caesar, aetas

...

... *signa nostro restituit Ioui
derepta Parthorum superbis
postibus...*

- Traducció de C. E. Bennett: «Thy age, O Caesar, has restored... to our Jove *the standards stript from the proud columns of the Parthians*».

- Traducció de F. Villeneuve: «Ton âge, ô César, a... rendu à notre Jupiter *les enseignes arrachées aux portes orgueilleuses des Parthes*».

- Traducció de A. Cuatrecasas: «Tu era, César,... ha restituido a nuestro Júpiter *las enseñas, arrancadas de las orgullosas puertas de los Partos*».

- Traducció de V. Cristóbal: «Tu edad, César,... restituyó también a nuestro Júpiter *las enseñas arrebatadas a las puertas soberbias de los partos*».

- Traducció de J. Vergés: «La teva era, Cèsar,... ha tornatal nostre Júpiter *les ensenyas arrencades als muntants sobergs dels temples dels parts*».

La traducció anglesa no ens pot ajudar gaire, ja que la fórmula que utilitza (*to strip something from somebody*) no té una altra alternativa tipus *to strip something to somebody*²² que es poguera utilitzar posat cas que el traductor vera un datiu al text llatí.

Quant a la traducció de F. Villeneuve, pareix reflectir un datiu llatí; ja que, en francès, és possible i correcta la construcció *arracher quelque chose de quelque chose*²³, fins i tot és més usual que *arracher quelque chose à quelque chose*. Per tant, de la mateixa manera que hem dit abans, a la traducció de V. Cristóbal de l'exemple número 1, si F. Villeneuve ha forçat un poc la llengua francesa amb la construcció *arracher quelque chose à quelque chose*, ha sigut per tal de reflectir un datiu llatí.

En canvi, pareix que A. Cuatrecasas veu un ablatiu amb la seua traducció «arrancadas de las orgullosas puertas». Efectivament, si hagués vist un datiu, podria haver traduït perfectament *arrancadas a las orgullosas puertas*, construcció del tot correcta en castellà i a la qual ajudaria de manera notable l'adjectiu personificador «orgullosas».

A la traducció de V. Cristóbal i J. Vergés, tenim just l'opinió contrària.

En conclusió veem que els traductors s'inclinen majoritàriament pel datiu, amb l'excepció de A. Cuatrecasas, el qual pareix que veu un ablatiu, i la traducció anglesa que no ens pot donar cap llum sobre la qüestió.

5) II,17,22-3 (*impio ... Saturno*):

... *te Iouis impio
tutela Saturno refulgens
eripuit...*

- Traducció de C. E. Bennett: «To thee the protecting power of Jove,

outshining that of baleful Saturn, brought rescue».

- Traducció de F. Villeneuve: «Toi, Jupiter, opposant son éclat tutélaire, t'a soustrait à l'impie Saturne».

- Traducció de A. Cuatrecasas: «la protección del refulgente Júpiter te libró del impío Saturno».

- Traducció de V. Cristóbal: «a ti, la tutela resplandeciente de Júpiter te sustrajo al influjo del fiero Saturno».

- Traducció de J. Vergés: «a tu, la brillant protecció de Júpiter et sostragué a l'impíu Saturn».

En aquest exemple, la traducció anglesa és un cas a banda, ja que no aporta la mateixa solució sintàctica del període que les altres traduccions. Efectivament, veem que, segons C. E. Bennett, *impío...Saturno* és complement de *refulgens*, mentre que als altres traductors queda com a complement d'*eripuit*. Els comentaristes F. Plessis - P. Lejay - E. Galletier¹⁵ tenen una opinió intermèdia i diuen que és complement dels dos.

A la traducció francesa, la construcció utilitzada no ens revela si veu un datiu o un ablatiu al text original, ja que no és correcta en francès la construcció alternativa *soustraire quelqu'un de quelqu'un*²³. Per això, tant si el traductor va veure al text llatí un datiu, com si va veure un ablatiu, va haver d'utilitzar a la traducció la contrucció *soustraire quelqu'un à quelqu'un*.

A la traducció de A. Cuatrecasas, tenim un cas semblant. En castellà el verb *librar* porta obligatòriament la preposició *de* i no en pot portar d'altra diferent. En tot cas, podríem dir, amb moltes reserves, que el traductor ha utilitzat un verb amb una semàntica separativa, la qual cosa pot fer pensar en un ablatiu.

A la traducció de V. Cristóbal sí que hi hauria un alternatiu *te sustrajo del influjo de...*; per tant, podríem pensar que V. Cristóbal hi ha vist un datiu. El mateix podem dir de la traducció de J. Vergés.

En conclusió, direm que les dues traduccions en les quals podem tenir alguna base d'anàlisi (les de V. Cristóbal i J. Vergés) pareix que coincideixen a inclinar-se pel datiu.

6) IV,8,25 (*Stygiis fluctibus*):

*ereptum Stygiis fluctibus Aeacum
uirtus et fauor et lingua potentium
uatum diuitibus consecrat insulis.*

- Traducció de C. E. Bennett: «The powers of gifted bards, their favour, and their voice rescue Eacus from the Stygian waves and win for him a hallowed home in the Islands of the Blest».

- Traducció de F. Villeneuve: «Arrachant Eaque aux flots du Styx, sa vertu, mais aussi la faveur et la bouche des poètes puissants le consacrent dans les Iles

Fortunées».

- Traducció de A. Cuatrecasas: «La fuerza y el favor y la lengua de los poetas poderosos divinizan en las islas Afortunadas a *Eaco*, *arreatado de las olas Estigias*».

- Traducció de V. Cristóbal: «A *Eaco*, *arrancado a las aguas estigias*, su virtud, el favor que despierta y la lengua de poetas poderosos lo immortalizan en las islas afortunadas».

- Traducció de J. Vergés: «*Eac fou arrabassat a les ones estígies* i frueix de la immortalitat a les illes Afortunades per la vàlua, el favor i la veu dels poetes que la poden donar».

La traducció anglesa una vegada més no ens pot ajudar pels mateixos motius mencionats als exemples 1, 2 i 4.

El mateix problema tenim amb la traducció francesa, ja que en francès no és correcta la construcció alternativa *arracher quelqu'un de quelque chose*²³.

La traducció d' A. Cuatrecasas sí que pareix reflectir un ablatiu llatí, perquè suposem que si hagués vist un datiu hauria traduït *arreatado a las olas Estigias*.

El mateix podem dir de les traduccions de V. Cristóbal i J. Vergés.

Per tant, i com a conclusió, podem dir que, en aquest exemple, de les traduccions que ens poden ajudar a decidir-nos (A. Cuatrecasas, V. Cristóbal i J. Vergés), trobem que totes pareixen indicar un datiu llatí.

Per finalitzar la nostra consulta a les opinions de les autoritats, enregistrarem aquells diccionaris en els quals apareguen citats els nostres exemples. Pensem que serà suficient amb la consulta de tres diccionaris de tan gran prestigi com els de Forcellini²⁶, Oxford²⁷ i Thesaurus²⁸:

L'exemple número 1 (*lacertis aut digito*) no apareix explícitament citat al diccionari d'Oxford. Al Forcellini sí que apareix dins els exemples del verb *deripio*, però no hi ha cap comentari al voltant de la morfologia de *lacertis aut digito*. El Thesaurus és un poc més explícit i, dins els tractaments del verb *deripio*, inclou l'exemple en un grup que diu que va en ablatiu, però amb el següent aclariment: «hic illic possis dubitare an sit dativus»²⁹, amb la qual cosa ens quedem amb el dubte de si aqueix *hic illic* afecta el nostre exemple o no. En conclusió, hem de dir que, dissortadament, en aquest exemple la nostra consulta als diccionaris no ens ha aclarit res en absolut.

L'exemple número 2 (*militibus*) també el busquem als diccionaris dins el tractament que aquests donen al verb que el regeix (*deripio*). Així trobem que

²⁶ FORCELLINI, A.: *Totius Latinitatis Lexicon*, I-VI. Prati, 1958-75

²⁷ GLARE, P. G. W.: *Oxford Latin Dictionary*, Oxford, 1968

²⁸ THLL.: *Thesaurus Linguae Latinae*, Leipzig, 1900 ss.

²⁹ THLL.: *Thesaurus Linguae Latinae*, Leipzig, 1900 ss., D-DIMICO, vol. V, VIA, fasc. 1-5, p. 632, l. 81

el Forcellini no entra a analitzar la seua morfologia, que no està a l'Oxford i que el Thesaurus³⁰ s'inclina pel datiu.

L'exemple número 3 (*horreo*) també està regit pel verb *deripio*. Veem que no es troba explícit al Forcellini, que l'Oxford es decideix per l'ablatiu i que el Thesaurus³¹ l'inclou dins el mateix grup ambigu de l'exemple número 1 (*lacertis aut digito*).

El mateix verb regeix l'exemple número 4 (*superbis postibus*). El Forcellini no entra en la seua morfologia, a l'Oxford no apareix l'exemple en qüestió i el Thesaurus³² l'inclou dins el mateix grup d'ambigüitat que l'exemple 1 (*lacertis aut digito*) i 3 (*horreo*).

L'exemple número 5 (*impio... Saturno*) va regit pel verb *eripio*. No es troba l'exemple concret ni al Forcellini ni a l'Oxford, i el Thesaurus³³ no es defineix sobre la seua morfologia.

El mateix verb regeix l'exemple número 6 (*Stygiis fluctibus*). El Forcellini es pronuncia pel datiu, no apareix a l'Oxford i el Thesaurus³⁴ no es defineix.

7. RÈGIM USUAL EN HORACI

També ens serà d'utilitat veure el règim usual d'aquests verbs en Horaci; és a dir, si *deripio* i *eripio*, a banda dels exemples ambigus que es tracten al present article, solen portar un clar datiu o un ablatiu en Horaci:

1) *deripio*:

Epodes 5,46 «coelo» (ambigu)

Epodes 17,78 «polo» (ambigu)

2) *eripio*: Odes IV,8,32 «*ab infimis*» (ab + ablatiu)

Sàtires I,9,65 (només porta un acusatiu)

Sàtires II,7,91 «*turpi...iugo*» (ambigu)

Art Poètica 423 «*atris litibus*» (ambigu)

Sàtires II,5,35 «*mihi*» (datiu)

Epístoles I,6,53 «*cui uolet*» (datiu)

Epístoles II,2,56 (només porta acusatiu)

Sàtires I,4,57 «*his*» (ambigu)

Sàtires II,3,206 «*aduerso litore*» (ablatiu)

Odes III,29,5 «*morae*» (datiu)

³⁰ THLL.: *Thesaurus Linguae Latinae*, Leipzig, 1900 ss., D-DIMICO, vol. V, VIA, fasc. 1-5, p. 632, l. 57

³¹ THLL.: *Thesaurus Linguae Latinae*, Leipzig, 1900 ss., D-DIMICO, vol. V, VIA, fasc. 1-5, p. 632, l. 82

³² THLL.: *Thesaurus Linguae Latinae*, Leipzig, 1900 ss., D-DIMICO, vol. V, VIA, fasc. 1-5, p. 632, l. 82-3

³³ THLL.: *Thesaurus Linguae Latinae*, Leipzig, 1900 ss., EO-EROGO, vol. V, 2 fasc. V, p. 794, l. 29

³⁴ THLL.: *Thesaurus Linguae Latinae*, Leipzig, 1900 ss., EO-EROGO, vol. V, 2 fasc. V, p. 795, l. 31

Odes II,12,27 (ús absolut, sense complements)

Epodes 2,60 «*lupo*» (ambigu)

Sàtires II,2,23 (el complement és tota una proposició subordinada)

Quant a *deripio*, veem que els altres exemples en Horaci no ens ajuden molt, ja que són tots també ambigus a la seua morfologia. D. Bo³⁵ diu que tots els exemples de *deripio* en Horaci, inclosos els del nostre article, són sinònims de *deorsum rapio*, *detraho*. Pareix voler dir que té una idea separativa i que, per tant, es construeix amb ablatiu, encara que el mateix verb *detraho* també es pot construir amb datiu, fins i tot al mateix Horaci (e.g. Sàtires I,10,48 «illi detrahere... coronam»).

Concluïm dient que no és fàcil determinar quin és el règim usual del verb *deripio* en Horaci.

Quant a *eripio*, també deixant de banda els exemples ambigus que estem tractant a l'article, trobem que Horaci l'utilitza: dues vegades amb ablatiu (una amb la preposició *ab*); tres vegades amb datiu; quatre vegades que tenim ambigüïtat; els altres exemples no ens interessen, ja que no hi apareix ni un datiu ni un ablatiu. Als dos exemples amb ablatiu es tracta d'éssers inanimats (*infimis*, *litore*); dels tres amb un clar datiu, en dos casos tenim éssers animats (*mihi*, *cui uolet*), però en un cas tenim un ésser inanimat (*morae*), circumstància en la qual es soldir que hi ha una personificació.

En conclusió direm que, sempre que Horaci utilitza el verb *eripio* amb un clar ablatiu, es tracta d'éssers inanimats amb el tret «material» (*infimis* i *litore*); en canvi, quan utilitza el datiu, ho fa amb éssers animats, amb l'excepció ja comentada de *morae*, «inanimat», però no «material» com als exemples amb ablatiu, sinó «immaterial».

8. LA NOSTRA DECISIÓ

Si fem una lectura vertical de tots els punts de vista estudiats quant l'exemple número 1 (*lacertis aut digito*), tenim que, segons M. Bassols, no és estadísticament probable que siga un datiu; segons les consideracions gramaticals de D. Bo, és un cas ambigu; els traductors pareixen inclinar-se per l'ablatiu; els diccionaris no es pronuncien clarament; com que no es pot determinar amb claredat quin és el règim usual en Horaci, aquesta dada tampoc ens és d'utilitat.

En conclusió, que el cas no està gens clar en absolut; però, si haguéssim de decidir-nos per un dels dos, diríem que és un ABLATIU, basats en l'estudi estadístic de M. Bassols i l'opinió de la majoria dels traductors.

³⁵ BO, D.: *Lexicon Horatianum*, Georg Olms Verlagsbuchhandlung, Hildesheim, 1965

Quant a l'exemple número 2 (*militibus*), l'estadística de M. Bassols diu que no és probable que siga datiu; els comentaristes el tracten com un cas ambigu; les traduccions el consideren com a un datiu, com també els diccionaris; quant al règim de *deripio* en Horaci, ja hem dit que és molt difícil de determinar.

Hem de considerar que es tracta d'éssers animats. És possible que un ésser inanimat es personifique i vaja en datiu, però a l'inrevés és molt més difícil, i més en aquest context què el cònsul Règul parla dels mateixos soldats romans. Per tant, reforçant açò tot l'estudi anterior, ens decidim pel DATIU.

Quant a l'exemple número 3 (*horreo*), el mateix estudi de M. Bassols diria que segurament és ablatiu; els comentaristes no es decideixen; tots els traductors pareix que el consideren com a ablatiu; l'Oxford, que és l'únic diccionari que es defineix, el considera com a ablatiu; ja hem insistit en la dificultat de determinar el règim de *deripio*.

Per tant, i reforçant tot açò amb l'argument de l'ésser inanimat, en aquest cas ens decidirem per l'ABLATIU.

Quant a l'exemple número 4 (*superbis postibus*), segons l'estudi de M. Bassols, no és probable que siga datiu; els comentaristes no es pronuncien; la majoria de traductors pareixen reflectir un datiu; els diccionaris tampoc es pronuncien; el règim de *deripio* en Horaci no és determinable.

Nosaltres, en aquest exemple ens pronunciem pel DATIU, ajudats per l'adjectiu *superbis*, qualificatiu propi d'éssers humans, el qual ens fa pensar en una personificació de *postibus*.

Quant a l'exemple número 5 (*impio... Saturno*), segons M. Bassols, és estadísticament difícil que siga datiu; en canvi, els dos comentaristes coincideixen que és datiu; també els traductors pareixen inclinar-se pel datiu; el diccionaris no es defineixen; aquest exemple va introduït pel verb *eripio*, amb el qual, en Horaci, no va mai un ésser animat clarament en ablatiu, la qual cosa ens fa pensar que *impio... Saturno* està en DATIU.

Finalment, quant a l'exemple número 6 (*Stygiis fluctibus*), segons M. Bassols, el més probable és que siga ablatiu; els comentaristes s'inclinen pel datiu, com també els traductors i els diccionaris; quant al règim del verb que acompanya *Stygiis fluctibus* (*eripio*), resulta molt interessant la comparació amb Odes IV,8,32 *ab infimis* (*ab* + ablatiu), exemple quasi sinònim de *Stygiis fluctibus* des del punt de vista semàntic. Creem doncs que, si Horaci hagués concebut *Stygiis fluctibus* com a un ablatiu, l'hauria introduït amb la preposició *a*, com també ho va fer en *ab infimis*, car volem descartar la «*anágke métrou*» en un poeta de la categoria d'Horaci, tan sobrat de recursos per fer quadrar un vers. Aleshores, creem que *Stygiis fluctibus* és DATIU.

S'ha de dir que absolutament totes aquestes decisions que hem pres són

meres hipòtesis, encara que creem que raonades i basades en un estudi científic. Com a tals són rebutjables i, per descomptat que altres opinions en contra, sempre que estiguen ben fonamentades, són dignes del nostre major respecte. En efecte, pot ser que només el mateix Horaci tinga la solució, que només ell sàpia en quin cas estava pensant quan va crear cadascun dels sis exemples estudiats. L'única cosa que nosaltres podem fer és un càlcul de probabilitats, aconseguir un tant per cent prou alt d'encertar, però això sí, sense fer-ho a la lleugera, sinó sempre basant-nos en dades objectives, científiques i raonades, tretes dels mateixos textos, llavor inexcusable però ben volguda de la filologia.

ABREVIATURES UTILITZADES

CIL = *CORPVS INSCRIPTIONVM LATINARVM consilio et auctoritate Academiae litterarum regiae Borussicae (Acad. scientiarum rei p. democraticae Germanicae) editum* (1863 sqq.).

GL = *Grammatici latini ex recensione H. Keilii*, I-VII, Leipzig, 1857-1880.

SC de Bacchanalibus = *Senatus Consultus de Bacchanalibus* (*CIL* I² 581).

BIBLIOGRAFIA

BASSOLS, M. (1983): *Sintaxis Latina*, Madrid, CSIC

BO, D. (1965): *Lexicon Horatianum*, Hildesheim, Georg Olms Verlagsbuchhandlung.

BO, D. (1960): *Q. Horati Flacci Opera (indices grammaticarum)*, Nàpols, Paravia.

Collins Cobuild English Language Dictionary, Londres 1987.

ERNOUT, A. (1974): *Morphologie Historique du Latin*, París, Klincksieck.

ERNOUT, A., F. THOMAS (1984): *Syntaxe Latine*, París, Klincksieck.

FORCELLINI, A. (1958-75): *Totius Latinitatis Lexicon*, I-VI. Prati

GLARE, P. G. W.: *Oxford Latin Dictionary*, Oxford, 1968.

Grand Larousse Universel, París, 1986.

HORACE (1981): *Odes et épodes*, París, Les Belles Lettres.

HORACE (1988): *Odes and Epodes*, Londres, Loeb.

HORACE (1966): *Oeuvres d'Horace*, Hildesheim, Georg Olms.

HORACI (1986): *Opera*, Oxford Classical Text.

HORACI FLAC, Q. (1978): *Odes i Epodes*, (2 vol.), Barcelona, Fundació Bernat Metge.

HORACIO (1985): *Epodos y Odas*, Madrid, Alianza.

HORACIO (1986): *Obras Completas*, Barcelona, Planeta.

MARTÍNEZ, M. (1981): *La Esfera semántico-conceptual del dolor en Sófocles*, Madrid, Tesi, Universitat Complutense.

MONTEIL, P. (1986): *Eléments de phonétique et de morphologie du latin*, Poitiers, Nathan.

RUBIO, L. (1982): *Introducción a la Sintaxis Estructural del Latín*, Barcelona, Ariel.

THLL.: *Thesaurus Linguae Latinae*, Leipzig, 1900 ss.